

L'ARXIU DELS TALLERS DE MÚSICA POPULAR. UNA APORTACIÓ AL REPERTORI ETNOMUSICOLÒGIC VALENCIÀ DES D'UN PROJECTE DE RECERCA ESCOLAR

Alexandre Bataller Català

Universitat de València

Aquest treball és un acostament a l'Arxiu dels Tallers de Música Popular, un arxiu de música popular valenciana,¹ l'existència del qual ha estat eclipsada pel seu fruit més notable, la Fonoteca de Materials, un projecte nascut de l'escola pública valenciana i impulsat des l'autogovern valencià en l'etapa immediata posterior a la introducció del valencià a l'ensenyament.

1. *Els Tallers de Música Popular*

Els Tallers de Música Popular (TMP) és el nom d'una campanya escolar desenvolupada al llarg de set cursos escolars, des del curs 1984-85 fins el 1990-91, impulsada per la Conselleria de Cultura i Educació de la Generalitat Valenciana. En concret per la Direcció General de Centres i Política Educativa, aleshores dirigida per Baltasar Vives, i duta a terme per un equip encapçalat per Vicent Torrent i Centelles (València, 1945), mestre aleshores en excedència i un dels fundadors del grup valencià Al Tall (1975-2013), nascut al caliu del moviment de la *riproposta* dels anys 70, atent al rescat del patrimoni musical propi. Un temps marcat per la urgència, per la voluntat de recuperar de l'oblit unes músiques de la tradició oral, tal com escrivia el mateix Vicent Torrent:

El criteri fonamental que hui reclama la tasca de recerca folklòrica és la urgència. Resten pocs anys per a recollir tot allò que està a punt de perdre's i que encara no s'ha perdut. La mobilització de gran nombre d'equips de recerca possibilita de fer un treball de camp de gran amplitud en poc de temps (Fonoteca de Materials 1987).

¹ Quan parlem de folklore musical valencià, des de l'àmbit de la musicologia, hem d'esmentar els noms d'aquells que n'han estat compiladors, els quals, amb el temps, han atresorat importants col·leccions documentals. És la generació posterior a Òscar Esplà, Eduard López-Chávarri o Manuel Palau (i els seus *Quaderns de Música Folklòrica*), concretada en els treballs de recerca i difusió, entre d'altres, de Maria Teresa Oller, Salvador Seguí o Fermín Pardo (vegeu-ne una síntesi de la qüestió a Pardo; Jesús-Maria 2001). Aquest darrer musicòleg féu donació, a la ciutat de Requena, el 2008, del seu «Archivo sonoro de música y literatura popular», amb més de 325 cintes de música i literatura popular, pertanyents a unes 300 poblacions repartides entre més de 20 comarques valencianes.

La recol·lecció de les cançons populars fou duta a terme per equips d'alumnes de la segona etapa d'EGB, els quals, seguint unes orientacions prèvies, es dedicaren a entrevistar els veïns grans dels seus pobles i a enregistrar en cintes de casset cançons i melodies tradicionals (vegeu-ne la imatge al·lusiva del xiquet que enregistra la veu d'un poble a la fig. 1). En cada escola, un mestre coordinador, que prèviament havia tingut una sessió de treball amb l'equip pedagògic (bàsicament, el musicòleg i dolçainer Josemi Sánchez i Josep Antoni Collado, aquest darrer conegut per la seua antologia del cant d'estil valencià), formava i supervisava els alumnes, tal com explica detalladament Vicent Torrent, el coordinador:

Per explicar fins a quin punt no ha desaparegut en els nostres dies la música tradicional, donaré com a exemple de la meua experiència en un programa que vaig proposar a la Conselleria de Cultura i Educació de la Generalitat Valenciana i que vaig desenrotllar durant 25 anys: de 1984 a 2008, amb la col·laboració de Josemi Sánchez i Josep Antoni Collado. La primera part del programa que vam batejar amb el títol Tallers de Música Popular es va implantar durant els set cursos escolars que van de 1984-85 a 1990-91 com una campanya institucional de la Conselleria. Bàsicament es proposava una campanya escolar de recopilació de música tradicional que produiria després un pla d'edicions discogràfiques dels materials recopilats. Equips d'alumnes de la segona etapa d'EGB es dedicaven durant un temps a entrevistar els veïns majors del seu poble i a enregistrar en cintes de casset cançons i melodies tradicionals. Els alumnes anaven equipats amb quaderns i fitxes orientatives sobre la tasca a realitzar sota la supervisió del mestre coordinador, després de tindre una sessió de treball amb nosaltres (Torrent 2012: 63).

Fig. 1 Logotip dels Tallers de Música Popular

El prodigi d'haver completat set campanyes seguides no fou sempre fàcil i va comptar amb alguns entrebancs. Ja a la segona campanya (curs 1985-86), el Director General féu l'advertiment a Vicent Torrent que «això estava molt bé, però ara calia començar a fer altres coses diferents» (Reig 2010a). La perseverança del líder d'Al Tall féu que es continuaren les campanyes escolars, curs rere curs, i la tasca subsegüent d'enregistrament, recopilació i edició.

2. L'Arxiu dels Tallers de Música Popular i l'Institut Valencià de la Música

Si calculem que en el projecte dels TMP participaven cada curs, aproximadament, uns 50 centres diferents d'EGB podem considerar que el projecte involucrà més de 14.000 alumnes organitzats en més de 2.000 equips. Com a resultat, comptem a hores d'ara amb 1043 cintes, dintre de les quals hi ha al voltant d'unes 35.000 peces gravades, amb les corresponents fitxes.

L'Arxiu dels Tallers de Música Popular (AT) es pot consultar a la seu de l'Insitut Valencià de la Música (IVM), a la plaça Viriat del barri de Velluters de València. L'IVM va ser creat per la Llei Valenciana de la Música en l'any 1998 i va començar a funcionar en el 2000. Entre les seues funcions està la creació de l'Arxiu Musical Valencià que té com a missió l'inventari i catalogació del patrimoni musical valencià i la creació d'un fons de documentació musical (vegeu Llei 2/1998).

El procés d'arxivació i digitalització dels materials ha estat executat, en els darrers anys, per la bibliotecària Rosa Castells i per un tècnic de so (que ha netejat les cintes i n'ha obtingut una versió wav, pas previ per a la versió individualitzada en mp3). Hem d'assenyalar que l'aplicació d'un ERO el 2012 ha reduït el personal de l'IVM, amb la qual cosa el procés de digitalització ha quedat detingut en aquesta fase i manquen, per tant, els necessaris índexs de títols de peces, etc.

Si tenim en compte la procedència dels grups d'alumnes participants en la recerca escolar de les diferents campanyes dels TMP, independentment de l'escola on cursaven els seus estudis, hem comptabilitzat fins a 202 poblacions (o nuclis de població) diferents. La relació de poblacions valencianes on han estat recollides peces etnomusicològiques diverses, agrupades per comarques, és la següent:

L'Alacantí (Agost, El Campello, Mutxamel, Sant Vicent del Raspeig, la Torre de les Maçanes), l'Alcalatén (l'Alcora, Benafigos, Costur, Llucena, les Useres), l'Alcoià (Alcoi,

Banyeres, Ibi, Onil, Penàguila), l'Alt Maestrat (Albocàsser, Atzeneta del Maestrat, Benassal, Catí, Tírig), l'Alt Millars (Cortes d'Arenós, Cortes d'Arenós-Sant Vicent, Montanejos, Villahermosa del Río, Sucaina), l'Alt Palància (Begís, Xérica), l'Alt Vinalopó (Beneixama), el Baix Maestrat (Alcalà de Xivert, Benicarló, Càlig, Canet lo Roig, Cervera, la Jana, Peníscola, la Poble de Benifassà, Rossell, la Salzedella, Sant Mateu, Traiguera), el Baix Segura (Almoradí, Dolors, Guardamar del Segura, los Montesinos, Oriola), Baix Vinalopó (Crevillent, Elx, Elx-La Marina, Elx-Sant Crispí), el Camp de Morvedre (Quart de les Valls, Sagunt), el Camp de Túria (Benaguasil, Casinos, Nàquera, la Poble de Vallbona, Vilamarxant), la Canal de Navarrés (Anna, Enguera), el Comtat (Agres, Alfafara, Beniarrés, Cocentaina, Muro), la Costera (Barxeta, el Genovés, Llosa de Ranes, Moixent, Montesa, Xàtiva), la Foia de Bunyol (Iàtova), l'Horta Nord (Benifaraig, Foios, Godella, la Poble de Farnals, el Puig, Vinalesa), l'Horta Oest (Alaquàs, Mislata, Paterna, Torrent), l'Horta Sud (Alcàsser, Catarroja, Picassent, Silla), la Marina Alta (Benissa, Calp, Castell de Castells, Dénia, Gata, Ondara, Orba, Pedreguer, Pego, el Poble Nou de Benitatxell, Teulada, Xàbia), la Marina Baixa (l'Abdet, l'Alfaç del Pi, Altea, Benimantell, Callosa d'en Sarrià, la Nucia, Polop, Sella, la Vila Joiosa), la Plana Alta (Almassora, Benicàssim, Benlloch, Borriol, Cabanes, Castelló de la Plana, Les Coves de Vinromà, Orpesa, la Serra d'en Galceran, Torreblanca, la Vall d'Alba, Vilafamés, Vilanova d'Alcolea), la Plana Baixa (Alfondeguilla, Almenara, les Alberques, Artana, Betxí, Eslida, la Llosa, Moncofa, Nules, Onda, Tales, la Vall d'Uixó), els Ports (Herbers, Sorita, la Todolella, Vilafranca), la Ribera Alta (Alcàntera del Xúquer, Algemesí, Alginet, Benimodo, Castelló de la Ribera, Catadau, Manuel, Montserrat, Torís), la Ribera Baixa (Albalat dels Tarongers, Cullera, Llaurí, Polinyà del Xúquer, Sollana, Sueca), la Safor (Almoines, Barx, Beniarjó, Benifairó de la Valldigna, la Font d'en Carròs, Oliva, Piles, Rafelcofer, el Real de Gandia, Ròtova, Simat de la Valldigna, Vilallonga, Xeraco, Xeresa), els Serrans (Aras de los Olmos, Bugarra, Gestalgar, Sot de Xera, Titaigües, Tuéjar, Villar del Arzobispo, Xelva), la Vall d'Aiora (Aiora, Cofrents, Cofrents-Hortunas, Cortes de Pallàs), la Vall d'Albaida (Agullent, Aiolo de Malferit, Aiolo de Rugat, Albaida, Alfarrasí, Atzeneta d'Albaida, Bellús, Beniatjar, Benigànim, Benissuera, Bocairent, Castelló de Rugat, el Palomar, la Font de la Figuera, Guadasséquies, Llutxent, Montaverner, Montixelvo, l'Olleria, Ontinyent, la Poble del Duc, Sempere) i el Vinalopó Mitjà (l'Alguenya, el El Pinós, Novelda, Petrer).

Agrupades per cursos o campanyes, tal com s'estructura el catàleg de l'Arxiu, la relació de poblacions on han tingut lloc les recerces escolars és la que segueix:

Curs 1984-1985

Alaquàs, Albaida, Alcàsser, Almoradí, Banyeres, Barx, Barxeta, Begís, Beniarrés, Benicarló, Benicàssim, Benimodo, Benissa, Bocairent, Cabanes, Càlig, Calp, Cullera, Dolors, el Pinós, Elx, Elx (la Marina), Elx (Sant Crispí), Herbers, les Coves de Vinromà, Montesa, Muro, Onda, Ondara, Orba, Pego, Picassent, Quart de les Valls, Sagunt, Sant Vicent del Raspeig, Silla, Sorita, Torís, Traiguera, la Vall d'Uixó, la Vila Joiosa, Vilafamés, Vilafranca, Xàbia, Xeresa i Xèrica.

Curs 1985-1986

Aielo de Rugat, Albocàsser, Alcàsser, Alcoi, l'Alcora, Alfarrasí, Algemesí, Alginet, les Alqueries, Les, Altea, Aras de los Olmos, Bellús, Beneixama, Beniarjó, Benifairó de la Valldigna, Benigànim, Betxí, Borriol, Callosa d'en Sarrià, Calp, Castelló de la Plana, Cocentaina, Crevillent, Enguera, la Font d'en Carròs, Guadasséquies, Guardamar del Segura, Llosa de Ranes, Llucena, Llutxent, Mislata, Montanejos, los Montesinos, Mutxamel, Nàquera, Oliva, Ontinyent, Oriola, Pedreguer, Piles, la Pobla de Farnals, la Pobla del Duc, Polop, Sella, la Serra d'en Galceran, Silla, Simat de la Valldigna, Torreblanca, Tuéjar/Toixa, Vilallonga, Villar del Arzobispo, Xàbia, Xelva i Xeraco.

Curs 1986-1987

Albalat dels Tarongers, Alcalà de Xivert, Alfafara, Almenara, Almoines, Atzeneta del Maestrat, Benassal, Benicarló, Benlloch, Calp, Campello, El, Canet lo Roig, Castelló de la Ribera, Castelló de Rugat, Catarroja, Catí, Cervera, Costur, Elx, Eslida, Ibi, la Jana, la Llosa, Penàguila, Peníscola, Petrer, la Pobla de Benifassà, Ròtova, Sant Mateu, la Serra d'en Galceran, Tales, Tírig, Titaigües, Vilanova d'Alcolea, Vinalesa i Iàtova.

Curs 1987-1988

Agost, Agres, Aiolo de Malferit, l'Alfaç del Pi, Alfafara, Alфондеguilla, Alginet, l'Alguenya, Almassora, Artana, Benafigos, Casinos, Catadau, Foios, la Font de la Figuera, la Llosa, Moncofa, Montserrat, Novelda, Onda, Orpesa, el Puig, la Salzadella, Vilallonga i Vilamarxant.

Curs 1988-1989

L'Abdet, Alcàsser, Benifaraig, Benimantell, Poble Nou de Benitatxell, Gata, la Llosa, Manuel, Mutxamel, la Nucia, Orpesa, Paterna, Sueca, les Useres i Xeresa.

Curs 1989-1990

Alcàntera del Xúquer, Castell de Castells, Llaurí, Onil, la Pobla de Vallbona, Polinyà del Xúquer, Rafelcofer, Sollana, Teulada, la Torre de les Maçanes, la Vall d'Alba i Xàtiva.

Curs 1990-1991

Agullent, Aiora, Albaida, Anna, Atzeneta d'Albaida, Bellús, Benaguasil, Beniatjar, Benissuera, Bugarra, Canet lo Roig, Cocentaina, Cofrents, Cortes d'Arenós, Cortes d'Arenós (Sant Vicent), Cortes de Pallàs, Dénia, el Palomar, el Genovés, Gestalgar, Godella, Guadasséquies, Hortunas (Cofrents), la Jana, Moixent, Montaverner, Montixelvo, Novelda, Nules, l'Olleria, Onil, la Pobla del Duc, el Real de Gandia, Rossell, Sempere, Sot de Xera, la Todoella, la Torre de les Maçanes, Torrent, Villahermosa del Río i Sucaina.

3. La Fonoteca de Materials

El fruit més vistós dels TMP ha estat, sense cap mena de dubte, la col·lecció discogràfica Fonoteca de Materials, editada per la Generalitat Valenciana, un projecte d'enregistraments sonors als mateixos pobles dels comunicants iniciat el 1987 i que fins la darrera mostra, de 2012, comptabilitza una trentena de discos en suport vinil, casset i CD. La major part dels materials editats dins la Fonoteca tenen el seu origen en les gravacions i enquestes realitzades pels alumnes dels TMP. Les gravacions que es consideraven que tenien interès eren enregistrades de nou *in situ* amb majors condicions tècniques. El criteri d'enregistrament ha estat guiat per l'absència d'intervenció, com queda definit a la introducció:

Es tracta d'un compendi de materials sonors sense intervenció arranjadora, reelaboració o manipulació de cap tipus, que intenta ser un mirall de la realitat musical que aflora (o aflorava) de manera natural en la societat valenciana (Fonoteca de materials 1987).

Del conjunt dels trenta discos editats dins la Fonoteca de Materials, Vicent Torrent comptabilitza 770 interpretacions de música tradicional enregistrades en 140 poblacions valencianes a 1.400 comunicants, tal com explica en el fragment següent:

A banda de l'Arxiu Escolar, el fruit extern més notable dels Tallers és la col·lecció discogràfica Fonoteca de Materials, editada per la Generalitat Valenciana. Actualment la Fonoteca ha publicat 30 discos amb interpretacions de música tradicional. La major part dels materials i la més interessant procedeix de les gravacions i enquestes realitzades pels alumnes dels Tallers. Les interpretacions editades en la Fonoteca són aquelles que el poble pla ha anat produint sense manipulacions ni arranjaments de cap tipus. Les gravacions amb interès que escoltàvem en les cassetts dels escolars eren enregistrades de nou per nosaltres *in situ* a aquestes mateixes persones, amb un equipament tècnic solvent. És el tipus de materials que l'actual corrent etnomusicològic edita, enfront dels antics cançons que presenten transcripcions musicals d'insuficient fiabilitat. La Fonoteca consta actualment de trenta discos editats que contenen 770 interpretacions de música tradicional enregistrades en 140 poblacions del País Valencià a 1.400 comunicants, individualment o formant grup, amb una durada aproximada de vint hores. Hi ha també un voluminós arxiu de gravacions professionals ja editables. Quan jo comencé el treball dels Tallers i la Fonoteca, en cap moment pensava que arribaríem a trobar un volum tan gran de comunicacions; no pensava que el nivell de memòria i el nivell d'estil de la població en música tradicional foren tan alts com he pogut comprovar (Torrent 2012: 64-65).

Els materials editats han donat lloc a treballs musicològics importants, com ara el de Jordi Reig (2011), el qual aïlla les característiques de la música valenciana. Aquest musicòleg considera que aquest monument sonor de 30 volums és «una xifra record en la compilació de música tradicional sense reelaborar en tot el territori peninsular, i fins i tot europeu» (Reig 2010b). Dins del camp de la musicologia, l'obra és tot un referent. Les primeres ressenyes que se'n feren a l'àmbit internacional remarcaven l'origen del projecte de recerca escolar dels TMP que és a la base de la Fonoteca de Materials, com mostra aquest comentari del musicòleg alemany Pieter Minden:

The disc series *Tallers de Música Popular* was initiated by the regional ministry of education, which called upon the secondary schools to attempt to recover local music traditions that were in danger of being forgotten. To coordinate the fieldwork —a great deal of which was done by the students themselves— and to prepare the publications, the «Fonoteca de Materials» was founded under the direction of Vicent Torrent i Centelles. The series comprises a great variety of recordings from towns and villages within the three provinces Valencia, Castellón and Alicante which constitute, in succession to the former kingdom, the «Comunidad Valenciana» (Minden 1993: 188).

4. El procés de recollida de materials que conformen l'Arxiu dels TMP

L'operació d'involucrar els joves estudiants valencians en un projecte de recollida de materials etnomusicològics és una magnífica mostra de les potencialitats que presenta la recerca escolar en cultura popular (Bataller 2011). El procés de recollida de materials que conformen l'Arxiu Escolar dels Tallers de Música Popular s'establia en cinc etapes ben definides, les quals partien del treball previ que proposaven els quaderns de treball redactats per Joan Antoni Collado (1987-1989). Aquests quatre quaderns presentaven la seua correspondència amb quatre cassets, acompanyats d'uns exercicis, on els estudiants podien escoltar i conèixer les diferents tipologies de música popular (Collado 1991). La relació de quaderns i cassets és la següent: 1. Cançons de Nadal (nadales, l'«asguilando», «albaes»). El toc de campanes. 2. Romanços. Els cants de treball. Cançons de taverna, de vi i verdes. Carnestoltes. Pregons i bans. La salpassa. Cançons infantils i de Pasqua. 3. Balls i danses. Tocates instrumentals. 4. Cançons de ronda. Els «mayos». Cançons de «quintos». Cants religiosos. Les «albaes».

La primera etapa es basava en la lectura de la part documental proporcionada pels quaderns. Els quaderns aporten informació sobre cançons i músiques que els alumnes, treballant en equip, han de buscar, així com els moments de l'any en què eren interpretades. Per exemple, de les anomenades «cançons verdes» s'explica:

També lligades a la festa i al vi (sobretot si els protagonistes són homes) estan les cançons «verdes», de contingut deliberadament «desvergonyit». Generalment fan referència al sexe d'una manera exagerada i moltes vegades en forma de metàfora o a situacions ridícules i avergonyidores protagonitzades per les dones: «a ta mare l'he vista / en el barrenc de l'assut / les mamelles a l'aire / i ensenyant la puput» (Collado 1987).

La segona etapa es basava en la planificació. A tal efecte, es proposaven tres models de fitxes diferents, a més d'una altra per a planificar les visites. En primer lloc, la «fitxa de planificació/balanç», per anotar la relació de persones que es vol visitar. Seguidament, la «fitxa enquesta», amb preguntes dirigides als entrevistats. En relació a «les cançons verdes» es fa un aclariment als joves investigadors: «Sobre estes cançons heu de preguntar igual als hòmens com les dones». Sobre les «cançons d'asguilando» es pregunta per la denominació («asguirlando», «guirlando», «aguilando», «asguinaldo»...) o, si es feia abans, en què consistia («Ix gent major o només xiquets?», «Porten instruments musicals? Quins?»). I, sobre els «cants de treball», per posar un altre exemple, es demana que pregunten fins a quin any es feia la batuda amb animals al poble o quants d'ells han sentit cantar mentre es batia, es llaurava, es segava o es feien uns altres treballs al camp. També s'hi proposen les fitxes «índex de cinta», on cal anotar els temes que es graven i la fitxa «títol de la peça».

La tercera etapa és la visita a les persones. Els consells hi són precisos («Aprofita per preguntar per les qüestions demanades a les "fitxes-enquesta" i anotar les respostes i per concretar un dia per a tornar a gravar»). Es parla d'encomanar la «il·lusió» dels joves cap als majors. S'aconsella la insistència («insistiu»). I es recorda als joves investigadors que cal avisar els informants grans que han de fer memòria, raó per la qual es recomana tornar un altre dia.

La quarta etapa són els enregistraments de les cançons. S'hi donen alguns consells: «Potser us tocan o cantaran algunes coses per les quals no heu preguntat; graveu-les també. Això sí, no oblideu anotar a la fitxa índex de la cinta el nom de cada tema».

La cinquena i última etapa consisteix a acabar d'emplenar les fitxes-títol de la peça i completar les fitxes-balanç. Es recorda, una vegada més, que cal anotar el nom de les persones visitades, el títol de les cançons gravades («indicant si es tracta d'un Romanç, Cant de Treball, de Taverna, de Carnestoltes, Pregó o Ban») i el nom dels components de l'equip.

Una qüestió remarcable, que aporta significació als materials recollits, és la indicació del context en què cada peça s'emmarcava. Recordem que ens trobem amb un repertori de documents sonors que no són testimonis orals recollits en un context directe, una pràctica de recollida de mostres que Josep Maria Pujol anomenava com «l'escorcoll a cegues de la memòria dels informants fora de context» (Pujol 2013: 91). És per això que les fitxes registren la indicació del context on tenen o tenien funcionalitat les mostres orals, amb la indicació «Expliqueu l'ocasió en què s'utilitzava la peça». Així, per exemple, en una havanera recollida a Crevillent (el Baix Vinalopó) que du el tema «L'estiu a la platja de Pinet» (AT-356 1985-86) s'indica que es cantava «quan s'estava durant l'estiu a les barraques de Pinet». O el mateix grup crevillentí anota que el tema «Un llaurador que vol una xica» es cantava «quan els filadors filaven». Sobre les cançons associades a la tradició de beneir les cases el dimecres sant, anomenada salpassa, el grup de l'escola de Rafelcofer (la Safor) —en aquest cas molt dirigit per la mestra— n'expressa així la contextualització:

els dimecres sant acompanyaven els xiquets al senyor rector que anava per totes les cases beneint i donant a besar la creu. Els xiquets cantaven pegant amb una maça. Li donaven ous al senyor retor. La dansa se feia en les festes (AT-0857 1989-90).

5. *Valoració i aprofitament dels materials etnomusicològics*

L'investigador que s'endise en l'AT es trobarà amb uns materials heterogenis, amb textos orals i textos escrits —els documents sonors enregistrats i les fitxes i anotacions associats—, amb cançons tant en castellà com en valencià, amb una preferència per aquesta segona llengua. Amb els ulls actuals, de la lectura de les fitxes i les seues transcripcions ens podria cridar l'atenció la manca del domini en la normativa escrita, un fet que pot resultar normal si tenim en compte que es tracta de les primeres generacions d'estudiants que han pogut estudiar valencià i en valencià.

Les cançons es corresponen amb un ampli ventall de temes, gèneres, contextos i funcions d'ús. En alguns casos, trobarem gèneres etnopoètics narratius

com cançons narratives, acudits, succeïts, etc. Per exemple, el «Xiste d'Altea», reproduït per Martínez (1947: 121-125) i Guardiola (1997: 218-219) ens el trobem recollit per un grup d'alumnes de Callosa d'En Sarrià (AT-0330 1985-86), amb el nom de «Nova», descrit com a «cançó narrativa» i localitzat en un temps pretèrit («quan la fam»). Les descobertes de formes i variants noves són sempre motiu d'alegria, com ens explica Vicent Torrent:

Recorde la il·lusió que ens féu la troballa d'aquell romanç: «A la presó de Tibi» — variant de «La presó de Lleida» i de «La presó de Naps» — que ens va cantar una dona major de la Vila Joiosa en les gravacions per a la Fonoteca de Materials, un romanç del qual no es conservava cap versió valenciana enlloc (Torrent 2012: 76).

En l'arxiu trobarem enregistraments que mostren una gran varietat de textos que no han passat a la Fonoteca de Materials (per exemple, la cançó narrativa «L'albercoquer» present a l'Atzúbia o Planes). O, per citar un cas, el romanç de les «Jugadores de burro» presenta unes altres variants i localitzacions a l'AT (Sagra) que les editades a la Fonoteca (Benissa, disc 2; La Font d'En Carròs, disc 6).

Feta la consulta amb Romà Seguí, el cap de documentació de l'IVM, els interessos dels puntuals consultors de l'AT s'orienten preferentment a recerques sobre el cançoner vinculat a un territori: poble o comarca. És més escàs l'interés per la literatura oral o popular i sí que arriba a ser habitual trobar un interès personal o familiar en aquells usuaris que s'adrecen a l'AT per retrobar la veu d'algun dels seus familiars, ja traspassats.

Cal una catalogació dels textos exactes que componen l'AT per poder fer-nos una idea exacta dels textos etnomusicològics que s'hi contenen. El material, sorgit de l'escola, presenta un innegable interès per a la recerca i, també, pot ser emprat novament dins projectes didàctics escolars, de caràcter transversal, tal com Vicent Torrent ens apunta, ara en la seua qualitat de mestre:

El mateix mestre pot construir les seues unitats didàctiques adaptades a les necessitats concretes a partir de cançons tradicionals. El propis temes d'algunes cançons donen lloc a l'explicació de situacions socials i de convivència. En matèria lingüística, l'audició de cançons interpretades pel poble, ofereix múltiples possibilitats a l'aula: els diferents accents, els dialectalismes o castellanismes enfront de l'expressió correcta equivalent. Un exemple d'intervenció seria la composició de textos sobre un model i les seues variants d'allò que es coneix com a romanç de cec o xiste, una estructura tradicional molt curiosa

per a fer narracions de qualsevol mena (com a exemple el «Romanç de cec» del disc *Quan el mal ve d'Almansa*, d'Al Tall) (Torrent 2005: 13).

6. Conclusions

Els Tallers acompliren, amb escreix, els dos objectius que pretenien. Per una banda, un objectiu didàctic consistent a apropar als estudiants el fenomen de la música tradicional viva. I, complementàriament, establir contacte amb la gent major, reflexionar sobre l'entorn, posar en pràctica la tècnica de l'entrevista etnogràfica i millorar les actituds al voltant de la llengua i la cultura popular. Per una altra, l'objectiu etnomusicològic, la recollida de documents sonors directes sense passar per les transcripcions, que al parer dels corrents etnomusicòlogics actuals, es consideren prou ineficaces. En aquest sentit, l'equip coordinador dels Tallers de Música Popular valorava l'aportació dels joves valencians, en fer el balanç després de l'edició dels sis primer volums de la Fonoteca de Materials:

A hores d'ara, el rendiment educatiu de la Campanya és un fruit assolit. Els xiquets, ja quasibé juvenents, han fixat els seus ulls i les seues oïdes en un terreny d'experiència molt proper a ells i alhora llunyà: la cultura popular del seu poble. Han tingut ocasió d'establir un contacte amb la gent major i han hagut de reflexionar sobre el seu entorn social. La tècnica de l'entrevista i l'esforç per aconseguir l'avinença dels seus paisans grans han produït en els xics una actitud positiva i una sensibilitat cap a allò que intentaven investigar (Fonoteca de materials, 1987).

Ha passat el temps i encara cal continuar la tasca de recollida, estudi i classificació de la tradició oral. En els darrers anys s'hi han succeït les recopilacions i els cançoners, que mostren com la recuperació del patrimoni musical d'arrel popular passa per la recollida dels testimonis de la memòria, però també per la recreació d'aquest món sonor (seguint el camí encetat per Al Tall) i, finalment, amb la recuperació dels espais on les músiques eren presents (vegeu Cendra; Sastre; Pastor 2004: 43-45), una realitat que comprovem actualment en la irrupció de grups diversos o en l'èxit incontestable de Pep Gimeno «Botifarra», que connecten amb el programa de treball enunciat per Vicent Torrent:

Cal un estímul per represtigiar l'ús de la música tradicional trencant les vergonyes i cal potenciar les manifestacions de la cultura tradicional. Cal no abandonar els treballs de recopilació, estudi i classificació de la tradició oral que ha arribat fins els nostres dies (Torrent 1999-2000: 615).

Hem de considerar l'arxiu escolar Tallers de Música Popular com una eina útil, distinta i complementària de la Fonoteca de Materials, com uns materials en gran part inèdits que encara ofereixen possibilitats múltiples. Perquè un arxiu és, finalment, això, un dipòsit documental que recull les veus d'un poble. Passat el temps, valorem les possibilitats que ens ofereix una escola valenciana arrelada al medi. La terra que recobra la veu:

El treball de camp que ha servit com a primer sondeig per arribar a descobrir els intèrprets, ha estat realitzat paradoxalment per una generació que ja està desconnectada de la cadena tradicional. Xics i xiques de 12 a 14 anys han fet en molts pobles valencians les gravacions documentades que han permés d'establir el contacte amb els comunicants. I ho han fet des de l'escola pública amb el plantejament d'un treball escolar d'estudi del medi. Personalment he tingut el goig de coordinar i dirigir aquesta Campanya amb l'ajut imprescindible de molts mestres i de moltes altres persones i entitats dels nostres pobles. La nostra terra comença a obrir la boca (Fonoteca de Materials 1988).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BATALLER, A. (2011): «Valors pedagògics de la recerca escolar en cultura popular. Descripció d'una proposta de treball monogràfic d'investigació ("Literatura de Campanar") per a 4rt d'ESO», dins Patricia Bastida et alii (eds.) *Pasado, presente y futuro de la cultura popular: espacios y contextos*, Palma, Edicions UIB, p. 1-13.

CENDRA, J.; SASTRE, J.; PASTOR, P. (2004): *El patrimoni musical d'arrel popular a la Marina Alta: el cançoner tradicional de Teulada*, Teulada, Ajuntament de Teulada.

COLLADO, J. A. (1987-1989): *Quaderns de treball. Tallers de Música Popular*, València, Generalitat Valenciana - Conselleria de Cultura, Educació i Ciència - Direcció General de Centres i Promoció Educativa, 4. vols.

— (1991): *La música tradicional valenciana. Exercicis i audicions: Tallers de Música Popular*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència - Direcció General de Centres i promoció Educativa, 4 cassettes sonores + 4 llibrets.

FONOTECA DE MATERIALS (1987): *Recopilació sonora de música tradicional valenciana*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència - Direcció General d'Educació Bàsica i Ensenyaments Especials: Difusió Mediterrània [6 discs sonors; 30 cm, en capsa + 1 fullet. Tallers de música popular I, II, III, IV, v, VI].

- (1988): *Recopilació sonora de música tradicional valenciana*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General d'Educació Bàsica i Ensenyaments Especials: Difusió Mediterrània. [6 discs sonors; 30 cm, en caps + 1 fullet. Tallers de música popular XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX].
- GUARDIOLA, M. (1997): *Lírica tradicional valenciana. Cançoner popular valencià*, La Nucia, Ajuntament de la Nucia.
- LLEI 2/1998, de 12 de maig, Valenciana de la Música, de la Generalitat. DOCV núm. 3242 (14 de maig de 1998).
- MARTÍNEZ, F. (1947): *Còses de la meua terra (la Marina). Tercera tanda i darre-ra*, València, Imprenta Diana.
- MINDEN, P. (1993): «Tallers de Música Popular. Sound Documentation of the Traditional Music of Valencia, Spain by Conselleria de Cultura and the Fonoteca de Materials», *Yearbook for Traditional Music*, núm. 25, p. 188-191.
- PARDO, F.; JESÚS-MARÍA, J. Á. (2001): *La música popular en la tradició valenciana*, València, Institut Valencià de la Música.
- PUJOL, J. M. (2013): *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*, a cura de Carme ORIOL i Emili SAMPER, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili.
- REIG, J. (2010a): «Interioritats. La Fonoteca de materials», dins Joan BORJA (dir.) *Al Tall, 35 anys. Música valenciana i mediterrània de base tradicional* (Universitat d'Alacant, 4, 6 i 7 d'octubre de 2010). Disponible a <http://www.lluisvives.com/portal/altall/include/p_curs.jsp?pagina=curs6.jsp> [Consulta 5 de novembre de 2014]
- (2010b): «La música tradicional valenciana: Un llenguatge particular», *Quadrivium*, núm. 1, p. 13-19.
- (2011): *La música tradicional valenciana. Una aproximació etnomusicològica*, València, Institut Valencià de la Música.
- TORRENT, V. (1999-2000): «La música tradicional valenciana», *Anales de la Real Sociedad Económica de Amigos del País*, 1999-2000, p. 611-615.
- (2005): «La música tradicional a l'escola», dins Enric RAMIRO (coord.) *Llengua i tradicions. V Jornades de Guadassuar (La Ribera)*, Guadassuar, Ajuntament de Guadassuar, p. 7-13.
- (2012): «Joan Fuster i la música tradicional», dins Josep IBORRA *et alii*, *Joan Fuster i la música*, València, Universitat de València, p. 55-84.